

GYŐREI ZSOLT

A narancsligettől a harisnyagyárig

Felvetések a *Mágia* kritikai kiadásához

A narancsliget első csemetéi közt

„1911-ben tűnt fel először a pesti újságokban az akkor még furcsa idegenséggel csen-
gő Tevan név”¹ – írja Tevan Andor önéletrajzában. A Bécsből nagy ambíciókkal ha-
zatérő békéscsabai fiatalember először Dapsy Gizella, írói nevén Nil, verseit adja ki,
majd férjének, Rozsnyay Kálmánnak Wilde-fordítását és *Jegyzetek Oscar Wilde-ről*
című könyvét. Így barátkozik össze a Szeghalmon élő házaspárral, akik révén azután
bekerül az irodalmi életbe.

Rozsnyayéknál ettől fogva gyakori vendég voltam. Sok érdekes ember fordult
meg náluk. Egyebek között itt ismerkedtem meg Franyó Zoltán aradi újság-
íróval. Franyó Zoltán érdekes és nem mindennapi tehetség volt. Tempera-
mentumának féktelen lobogása gyakran a beléje helyezett bizalom rovására
is ment s így nincs mit csodálkozni azon, hogy minden anyagi alap nélkül
Aradon egy irodalmi lapot indított és azt nálam nyomatta. A lap nagyon szép
kiállításban jelent meg, de csak az első száma látott napvilágot, mert Franyó
időközben Budapestre tette át székhelyét s a nyomtatási költséget elfelejtette
kifizetni. Amikor aztán egy fél évre rá Budapesten a New-York kávéházban
véletlenül találkoztam vele, nem jött zavarba. Kedves bonhomióval jelentet-
te ki, hogy adósságát ha nem is pénzben, de más módon busásan le fogja
kvittelni. Bemutatja nekem az akkor virágjában levő magyar irodalmi élet
minden jelentős nagyságát. Ezt az ígéretet nyomban be is váltotta. Még ak-
kor este körülvetetett a New-York híres karzatán. Ott ismerkedtem meg ak-
kor a fiatalokkal. Ott indult el Karinthy Frigyes, Kosztolányi Dezső, Somlyó
Zoltán, Révész Andor, Keleti Arthur, Nagy Lajos írókkal a később oly ter-
mékeny és jelentőssé fejlődő barátságom. [...] Ez az éjszaka, amely este
10 órakor kezdődött és reggel 8 órakor a Simplon kávéházban fejeződött be,
valóban végzetes volt, mert ezen az éjszakán jegyeztem el magam végkép-
pen az irodalommal. Kosztolányi Dezsővel induló barátságom emlékezetes
marad számomra mindvégig. Az első kézfogásunk a New-Yorkban már ki-

¹ TEVAN Andor, *Narancsliget az Északi-sarkon: A nyomda könyvkiadásának történetéből*, Békéscsaba – Gyoma, Kner Nyomda kiadása, 1989, 12.

váltotta mindkettőnkből azt a rokonérzést, amely évtizedes összeköttetésünk alatt jellemezte barátságunkat. Gyönyörű férfias, amellet mégis lágy vonalú arca sugárzott a szellemtől. Homlokába belógó sötét hajfürtje, vékony kis fekete, pertli nyakkendője, egész öltözködése, megjelenése elárulta a rendkívüli embert. Meghívására másnap a lakásán látogattam meg a József körúton. Akkoriban még itt hónapos szobában, diákos módon együtt lakott orvosnak készülő öccsével. Bizalmas együttesben hosszan elbeszélgettünk, könyvekről, magunkról és mire eltávoztam tőle, a *Mágia* című verseskötetének kéziratait is vittem magammal. Ez volt az első kötet s évek folyamán ezt követte a *Szegény kisgyermek panasza*, a *Mák*, a *Kenyér és bor* és a *Négy fal között* versesköteteinek, sok prózai munkájának és fordításának kiadása.²

Somlyó Zoltán első, Tevannak írt levele mintha erre a legelső – vagy legalábbis egyik első, hasonló hangulatú – estére utalna:

Kedves Uram,
a napokban történt „éccakai” beszélgetésünkre szelíden visszatérve, tudatom tisztelettel, hogy új könyvem kézírata már tisztázódik, szombaton át is nyújthatom Önnek.³

A levél keltezése: 1912. február hava. Eszerint Tevan valamikor 1912 januárjának végén vagy februárjában kezdetett feljárni Budapestre, és Franyó ekkor ismertethette meg őt a modern irodalom színe-javával. Annak viszont, hogy a *Mágia* kéziratát rögtön, a legelső duhaj éjszakát követően kézhez kapta volna, ellentmond Kosztolányi legelső, Tevannak írt levele, melyen ez olvasható datálásként: 1912. március.⁴ A levél ugyanis így indul:

Kedves jó uram,
a kötetem összeállítása sokkal nagyobb munkába kerül, mint gondoltam. Éppen ezért az elküldésről leteszek, és szombaton nyújtom át önnek személyesen, amikor Budapesten lesz. Addig elkészülök a Szegény kisgyermek panasza-nak összeállításával is.⁵

² *Uo.*, 12–13. Az említett Franyó-féle irodalmi lap feltehetően a Kultúra.

³ *Tevan Andor levelesládájából*, kiad. VOIT Krisztina, Bp., Gondolat, 1988, 281.

⁴ A Réz Pál szerkesztette kötet (KOSZTOLÁNYI Dezső, *Levelek – Naplók*, kiad. Réz Pál, Bp., Osiris, 1996.) ugyan még korábbra, az évszámot kérdőjelesen közölve 1912 februárjára teszi Kosztolányi egy másik, Tevannak írt levelét. Ebben azonban szó esik a majd 1913-ban megjelenő *Mécs* című kötet Világ-béli reklámozásáról – márpedig ilyen tartalmú reklám 1913 februárjában jelent meg a Világban. Az ellentmondást az okozza, hogy Kosztolányi ebben a levélben a *Mágia* várható késéséről is ír, márpedig ez a kötet 1913 februárjában már három hónapja megjelent. A magyarázat talán az lehet, hogy a *Mágia* elírás, és Kosztolányi *A szegény kisgyermek panasza*inak csakugyan késésben lévő, negyedik kiadására gondolt.

⁵ KOSZTOLÁNYI, *Levelek – Naplók*, i. m., 229.

Kosztolányi leveléből tehát úgy tűnik: a *Mágiáról* először csak szó eshetett kettejük közt, de a kézirat egy – az elsőre valószínűleg kiszáradva következő – későbbi szombaton jutott Tevan birtokába. Ilyen szombatok – mint az ugyancsak Tevan visszaemlékezéséből kiderül – rendszeresen akadtak:

Az írókkal és művészekkel megkezdett kapcsolatom állandóan bővült. Szombatonként este 6 órakor, amikor a nyomdában a munkát befejeztük, vonatra ültem és 10 órakor már a New-York kávéházban voltam, ahol író barátaim nehezen vártak.⁶

Egyszerre két kötet terve merül tehát föl szerző és kiadó-nyomdász megbeszéléseiben. *A szegény kisgyermek panaszai*, a legendás siker, nyilván lendületet is ad, de ugyanakkor árnyékot is vet a *Mágiára*. Egyfelől mint csaknem közvetlen előzmény: az *Őszi koncert* – *Kártya* volt ugyan a következő verseskötet, de terjedelmében és gazdagságában mégis ez az új verseskötet reprezentálja majd a mostanra kiugróan népszerűvé lett költő továbblépését, ezért különösen nagy a tétje. Másfelől mint vetélytárs: Kosztolányi egy fenékkal két lovat ül meg, amikor egyszerre bővíti „híres versciklusát” az „első, teljes kiadásra”,⁷ ugyanakkor egyberakja a *Mágiát* is – ha nem is a tervezett időpontra.

Kosztolányi egy – később bővebben is idézendő – júliusi levelében még így ír Tevannak: „[ú]gy gondolom, hogy ez a kötet ősz végén jön ki”.⁸ Az első, általunk feltalált hirdetés a Békéscsaba és Vidékében, ezzel összhangban, már augusztus 4-én ígéri a hamari megjelenést. A *vándor* című vers annotációjaként jelenik meg a felkonferálás: „Mutatvány Kosztolányi Dezsőnek, a kiváló költőnek a Tevan-cég kiadásában legközelebb megjelenő »Mágia« című verseskötetéből.”⁹ A Világ szeptember elsejei száma már óvatosabban ígér:

Kosztolányi Dezső új verseskötete. Mai számunkban a tárca-rovatban Kosztolányi Dezső egy versét közöljük. Ez a vers az ősszel megjelenő, „Mágia” című kötetében jelenik meg, melyet Teván [!] Andor ad ki. Az „Őszi koncert” és a „Szegény kis gyermek panaszai” írója ebben a könyvben gyűjti össze öt év óta megjelent verseit.¹⁰

Szeptember 18-án, ezúttal a *Hódolat a halálnak* című vers annotációjaként, az alábbi kommuniké jön a Békéscsaba és Vidékében:

⁶ TEVAN, *i. m.*, 13.

⁷ Kosztolányi 1913. november 29-én írta Tevannak: „Meg akarom kérni, hogy *A kis gyermek panaszai*-ra okvetlen tétessen fehér borítócédulát, amin vörös betűkkel a könyv betűjének stílusában ez álljon: Most jelent meg!! / Kosztolányi Dezső híres / versciklusának első / teljes kiadása.” KOSZTOLÁNYI, *Levelek – Naplók, i. m.*, 256.

⁸ *Uo.*, 232.

⁹ Békéscsaba és Vidéke, 1912/31. (augusztus 4.), 1.

¹⁰ Világ, 1912. szeptember 1., 18. A hivatkozott vers: *Kisvárosi fotográfia*, ugyanezen lapszám 1. oldalán.

Most jelenik meg a Tevan-cég kiadásában Kosztolányi Dezsőnek, a kiváló költőnek legújabb verseskötönyve »Mágia« címmel. Az egész magyar irodalmi világ nagy várakozással néz e kötet megjelenése elé, mert ebbe gyűjtötte össze a költő munkáinak legszebb, legértékesebb kincseit. Érdekesnek találjuk a sajtó alatt levő kötetből a jellemző, gyönyörű verset bemutatni olvasóinknak. (Szerk)¹¹

Közben, mint az a levelezésből kiderül, Kosztolányi folyamatosan az újabb korrektúraíveket sürgeti Tevannál, a címlap ügyében intézkedik – Gara Arnold sikerületlen terve helyett szeptemberben Tevan maga rajzol „nemes, finom, igen ízléses”¹² borítót –, végül pedig már az ünnepek miatt kénytelen aggódni: „A karácsonyi könyvtorlódás a nyakunkon van, s akkor nem veszik észre. Szóval: most már igazán sürgős.”¹³ A könyv végtére alkalmasint novemberben jelenhetett meg, legalábbis a Kiss Józsefnek elküldött tiszteletpéldány kísérőlevele ekkorra datált. Vajon az egyszerre két verseskötet terhet hordó Kosztolányinak mennyire sikerül erős és önálló anyaggal és kompozícióval előrukkolnia? Több korabeli kritika – egyelőre még nem *A szegény kisgyermek panaszai* kibővített kiadásának tudatában – természetesen viszonyítási pontokat keres a korábbi kötetekhez is. Sík Sándor például így ír az Élet hasábjain:

Néhány önálló és érdekes cikluson kívül Kosztolányi Dezsőnek évek óta nem láttuk önálló verses kötetét. Most megjelent könyve, a *Mágia*, a maga diszkrétan finom külsejével és nem egészen ötven versével azt a benyomást kelti bennünk, hogy ebben a könyvben egy gazdag és nevezetes poétai oeuvre-nek gondosan megválogatott legjavával állunk szemben, egy kiforrott költőnek, egy önmagával, céljaival és eszközeivel egyformán tisztában levő öntudatos művésznak valódi reprezentáns-kötetével. És mikor végigolvastuk az egészet, akkor úgy érezzük, hogy megtaláltuk ezekben a versekben a *Négy fal között*, fiatalosan pompázó szavú, zengő muzsikájú virtuózát, a *Szegény kis gyermek panaszai* egyszerre naiv és öntudatos, melegen egyéni és mélységesen emberi poétáját és azt a nemesen szentimentális, férfias ellágyultságú költészetet, amely az *Őszi koncert* mély muzsikájú soraiból szállt a lelkünkre és amely fölvert és megzengetett bennünk minden rezgő melanchóliát, minden szép szomorúságot, az egész síró, titkos és színes ősz. A *Mágia*-ban mindezek a tarka és különzengésű hangok egyetlen szuverén harmóniába olvadnak, egy nagyon mélyről jövő, diszkrétan tompított, szinte félénken finom, leheletszerű dallamba, egy megállapodott, fensőségesé egyszerűsödött, egészen öntudatos és egészen egyéni líra halk és hódító muzsikájába.¹⁴

¹¹ Békéscsaba és Vidéke, 1912/37. (szeptember 18.), 1.

¹² KOSZTOLÁNYI, *Levelek – Naplók, i. m.*, 239.

¹³ *Uo.*, 242.

¹⁴ S. [=Sík Sándor], *Kosztolányi Dezső: Mágia, Élet*, 1913/1, 24–26.

Kuncz Aladár 1923-ban, immár a *Mák* című, 1916-os verseskötetről is referálva, szintén a költői indulást meghaladó korszak nyitányaként tekint a két Tevan-kötetre:

Gyermekkora látomásainak megírásával egyszermind búcsút mond annak a szűkebb körű világnak, amelynek élményeit két első kötetében megírta. A négy fal közül s a gyermekszobából kilép az életbe, a társadalmi rétegek nagy hullámzásai közé, és új szintéziseket keres. Képzeletének alapvonása azért mindig a legegényibben színezett érzékenység marad, csak hogy most a gyermek lázas rebbenései helyébe a férfikor vágyainak, nagy levertségeinek s felejtéskereső mámorainak izzó freskói lépnek. A gyerekzsoba helyét elfoglalja most maga az egész élet.¹⁵

Szabó Lőrinc 1937-es, Nyugatban publikált tanulmányában, amelyben az egész lírai életművet számba veszi, már a folytonosságot hangsúlyozza:

Az esztendő harmadik kötetében, a *Mágia*-ban azonban már látni az első győzelmeket a költő zűrzavarán, aki („Gyűlölöm magamat”) tisztulni kezd az önvádban. A mondanivaló és a hang egyszerűsödik, a „szemétdomb és a csillagok közt” fegyelmeződik a hisztéria, az egész hangszerelés halkul. A visszaütések állandóak most is és később is. A szegény kis gyermek panaszai-ra.¹⁶

Az ezekre a visszaütésekre fókuszáló recepció azután egyre fanyalgóbbá teszi a *Mágia* megítélését. Szauder József már így vélekedik erről: „Az első magaslapon való megállapodást tehát az 1910 és 1912 közti termés mutatja, a lassú fordulatnak érdekes, és *A szegény kisgyermek panaszai*ba fel nem vett – oda nem illő – dokumentumaival a *Mágiában*.”¹⁷ Szegedy-Maszák Mihály ezt az észrevételt pontosítja – és sarkítja is – monográfiájában:

Valójában a *Mágia* című 1912-ben nyilvánosságra került gyűjtemény olyan szövegeket tartalmaz, amelyeket a költő nem tudott beilleszteni rendkívül egységes hangvételű második verseskötetébe – noha azok *A szegény kisgyermek panaszai*val egyidőben, a sorozatnak afféle melléktermékeként jöttek létre.¹⁸

¹⁵ KUNCZ Aladár, *Kosztolányi Dezső* = K. A., *Tanulmányok, kritikák*, Bukarest, Kriterion, 1973, 165. (A kötetben a forrás, oldalszám nélkül: *Ellenzék*, 1923. április 9.)

¹⁶ SZABÓ Lőrinc, *Kosztolányi Dezső*, Nyugat, 1937/12, 393.

¹⁷ SZAUDER József, *Kosztolányi Dezső költészete* = KOSTOLÁNYI Dezső *összegyűjtött versei*, kiad. VARGHA Balázs, Bp., Szépirodalmi, 1962, I, 22.

¹⁸ SZEGEDY-MASZÁK Mihály, *Kosztolányi Dezső*, Pozsony, Kalligram, 2010, 50.

Az utókor ítéletében tehát a melléktermék státusz tűnik a *Mágia* legfőbb terhének. Egyfelől a keletkezéstörténet vizsgálata, másfelől Kosztolányi szerkesztői attitűdjének elemzése is segíthet annak eldöntésében, beszélhetünk-e egységes koncepciójú, a *Kisgyermektől* jól elkülöníthető tematikus és formai jegyeket felmutató kötetéről, vagy csakugyan afféle melléktermékként tartsuk-e nyilván az 1912-es verseskönyvet.

Kosztolányi fiókja

Amikor Kosztolányi dolgozni kezd a két Tevan-féle könyvön, azaz a *Mágián* és *A szegény kisgyermek panaszainak* új, bibliofil kiadásán, három forrásból meríthet: a kéziratban hagyott, illetve a folyóiratokban lappangó régi költeményekből és a friss költői ihletből.

Izgalmas kérdés, hogy a verseket lapkivágatként megőrző, és azokat a folyóirat-újraközlések vagy kötetbe illesztések céljából felhasználó Kosztolányi 1912 elején mi mindent találhatott a fiókjában. Minthogy az első, folyóiratban megjelent *Mágia*-vers, a *Nyár az öltözőben* (kötetben: *Árnyak találkozója*) 1907. május 12-én, azaz néhány nappal a *Négy fal között* megjelenése után lát napvilágot, érdemes eljátszanunk a gondolatot, hogy költőnk megbízik az előző, 1907-es rostájában. Azaz úgy gondolja, hogy akkor minden addigi, kötetközlésre érdemes költeményét beválogatta a *Négy fal közöttbe*, ezért itt és most az ezen verseskötet megjelenése utáni verseken kezdi el a fiók-mustrát. Azok közül is nyilván azokra koncentrál, amelyek kötetben eddig nem bukkantak fel.¹⁹ Képzelt nyomdokain járva tehát az összes folyóirat-publikációból elhagyjuk *A szegény kisgyermek panaszai* első (három) kiadásába, illetve az *Őszi koncert – Kártya* füzérekbe illesztett költeményeket, és az így megmaradt korpuszt vesszük szemügyre.

Az alábbi táblázatok ezen versek első közléseinek a lajstromát tartalmazzák.²⁰ Összeállításakor egyrészt a *Forrásjegyzékekre*, másrészt a Paku Imre szerkesztette *Szeptemberi áhítat: kiadatlan költemények* (Révai, 1939) és a Réz Pál szerkesztette *Összes versek I–II* (Szépirodalmi, 1984) című kötet adataira támaszkodtam.²¹ Az érdekesség kedvéért jelzem azt is, ha egy-egy vers később más kötetbe került – feltűnő, hogy költőnk egészen 1920-ig, a *Kenyér és borig* rendre visszanyúl az 1912 előtt írt verseihez, viszont ez után a kötet után – illetve a Tevannal való szakítás után – sohasem.

¹⁹ Igaz ugyan, hogy majd *A szegény kisgyermek panaszai* negyedik kiadásában előkerülnek olyan versek is, amelyeket korábban más köteteibe illesztett (hármát a *Négy fal közöttbe*, egyet pedig direkt a *Mágiába!*), de ettől a megoldástól – ekkor még – új kötet összeállításakor ózdkodik.

²⁰ A táblázatban található rövidítések feloldása:

Folyóiratok: BácsH = Bácskai Hírlap; BMN = Bácsmegeyi Napló; BN = Budapesti Napló; Ren = Renaissance; UI = Új Idők; VÚ = Vasárnapi Újág

Kosztolányi verseskönyvei: KB = *Kenyér és bor: Új versek*, Békéscsaba, Tevan, 1920; LLE = *Lánc, lánc, eszterlánc: Verseik*, Békéscsaba, Tevan, 1914; SZKP4 = *A szegény kisgyermek panaszai: Verseik*, Békéscsaba, Tevan, 1913, a versciklus negyedik, bővített kiadása.

²¹ KOSZTOLÁNYI Dezső, *Szeptemberi áhítat: kiadatlan költemények*, szerk. PAKU Imre, Bp., Révai, 1939; KOSZTOLÁNYI Dezső összes versei, I–II, kiad. RÉZ Pál, Bp., Szépirodalmi, 1984.

1907

Cím	Folyóiratközlés	Kötetközlés
<i>Nyár az öltözőben</i>	BN, 1907/113. (május 12.), 2.	Mágia1: <i>Árnyak találkozója</i>
<i>Bús távolok</i>	BN, 1907/115. (május 15.), 2.	
<i>Lefekvés után</i>	BácsH, 1907/136. (június 16.), 6.	
<i>Fekete Vénusz I. A magány papja</i>	BN, 1907/161. (július 7.), 2.	KB: <i>A magány papja</i>
<i>Fekete Vénusz II. Zsoltár</i>	BN, 1907/161. (július 7.), 2.	
<i>Fekete Vénusz III. Táncok éjszakája</i>	BN, 1907/161. (július 7.), 2.	
<i>Temető-járás</i>	BN, 1907/185. (augusztus 4.), 2.	Mágia1: <i>Mért nem beszéltek én halottjaim?</i>
<i>Véres madarak</i>	BN, 1907/185. (augusztus 4.), 2.	
<i>A hegy leányai</i>	BN, 1907/185. (augusztus 4.), 2.	
<i>Procul negotiis. Elfelejtett emberek</i>	BN, 1907/208. (szeptember 1.), 2.	KB: <i>Árnyak fehér processziója</i>
<i>Procul negotiis. Az ihlet perce</i>	BN, 1907/208. (szeptember 1.), 2.	Mágia1: cím nélkül
<i>Este a kertben</i>	A Hét, 1907/38. (szeptember 22.), 626.	SZKP4: <i>Mikor az este csendesesen leszáll</i>
<i>Az őszi vendég</i>	A Hét, 1907/38. (szeptember 22.), 626.	Mágia1: <i>A vendég</i>
<i>Üzenet haza</i>	BN, 1907/238. (október 6.), 2.	Mágia1: <i>Koporsó és bölcso közt</i>
<i>Nem kellesz, élet!</i>	Politikai Hetiszemle, 1907/20. (október 20.), 26.	
<i>Őszi éjszakák</i>	BN, 1907/249. (október 20.), 2. [Új versek]	Mágia1: <i>Ó rémséges őszi éjszakák</i>
<i>A hét lusták éneke</i>	BN, 1907/249. (október 20.), 2. [Új versek]	
<i>Az öngyilkosokhoz</i>	BN, 1907/249. (október 20.), 2. [Új versek]	
<i>Lámpagyújtó</i>	ÚI, 1907/49. (december 1.), 539.	Mágia1: <i>A lámpagyújtó énekel</i>
<i>A bűn asszonya</i>	Fidibusz, 1907/50. (december 13.), 2.	
<i>Üres órákban</i>	VÚ, 1907/50. (december 17.), 1002.	
<i>A kórházból. I. Nyolc óra tájt</i>	Nagykároly, 1907/51. (december 18.), 1.	

<i>A kórházból. II. A gyógyulók</i>	Nagykároly, 1907/51. (december 18.), 1.	
<i>Fekete karácsony</i>	A Hét, 1907/51. (december 22.), 861–862.	Mágia1: <i>Köd előttem, köd utánam</i>
<i>Tivornya hajnalán</i>	Népszava, 1907/305. (december 25.), 21.	

1908

Cím	Folyóiratközlés	Kötetközlés
<i>Hajnali csók</i>	A Hét, 1908/1. (január 5.), 6.	
<i>Prológ a szabadkai filharmonikusok első hangversenyére</i>	BácsH, 1908/36. (február 13.), 2.	
<i>Boszorkányos este</i>	Nyugat, 1908/5. (március 1.), 287.	Mágia1
<i>A nyílvessző dala</i>	Politikai Hetiszemle, 1908/5. (március 8.), 10.	
<i>Zongora-dal</i>	A Hét, 1908/11. (március 15.), 163.	
<i>A vonat-ablakból</i>	VÚ, 1908/13. (március 29.), 242.	SZKP4: <i>Apámmal utazunk a vonaton...</i>
<i>Áprilisi ezüst eső</i>	Nagykároly, 1908/15. (április 8.) 1.	Mágia1
<i>Heted-hét ország felé</i>	A Hét, 1908/16. (április 19.), 244.	Mágia1
<i>Husvéti himnusz</i>	Politikai Hetiszemle, 1908/8. (április 19.), 4–5.	
<i>Symphonie en rouge (Piros)</i>	Az Ujság, 1908/96. (április 19.), 41.	
<i>A vér és tűz dala</i>	Népszava, 1908/105. (május 1.), 2.	
<i>Szellők zenéje</i>	A Hét, 1908/22. (május 31.), 346.	
<i>Holdsugár-szonáta</i>	VÚ, 1908/23. (június 7.), 455.	
<i>A kabaré nagyhete</i>	Politikai Hetiszemle, 1908/13. (július 5.), 12–13.	
<i>Fehér temetés</i>	Politikai Hetiszemle, 1908/13. (július 5.), 18.	
<i>Rózsaszüret</i>	A Hét, 1908/28. (július 12.), 442.	Mágia1
<i>Ismerjük egymást</i>	ÚI, 1908/25. (június 14.), 528.	
<i>A velencei temetőben</i>	ÚI, 1908/33. (augusztus 9.), 131.	Mágia1: <i>Az ismeretlen, végtelen temetőben</i>

<i>Reggeli kísértet</i>	Politikai Hetiszemle, 1908/17. (szeptember 13.), 24.	
<i>Hódolat a halálnak</i>	VÚ, 1908/37. (szeptember 13.), 742.	Mágia1
<i>A Duna lánya</i>	A Hét, 1908/40. (október 4.), 636.	Mágia1: <i>Vers a leányról, akivel éjfél után találkoztam</i>
<i>Miért?</i>	ÚI, 1908/41. (október 4.), 307.	
<i>Ördögösök</i>	Népszava, 1908/307. (december 25.), 22.	
<i>A tükör előtt</i>	A Hét, 1908/52. (december 27.), 847–848.	Mágia1: <i>Arcom a tükörben</i>

1909

Cím	Folyóiratközlés	Kötetközlés
<i>Otthon</i>	Ifjúsági Lapok, 1909/1. (január 1.), 6.	
<i>Farsangi mámor</i>	A Hét, 1909/5. (január 31.), 73–74.	Mágia1: <i>Sippal, dobbal, nádi hegedűvel</i>
<i>Gyülölöm magamat</i>	Nyugat, 1909/2. (január 16.), 94.	Mágia1
<i>Órák</i>	Nyugat, 1909/2. (január 16.), 94.	Mágia1
<i>Kolduló énekek</i>	ÚI, 1909/7. (február 14.), 160.	
<i>A szőke nő portréja</i>	A Hét, 1909/8. (február 21.), 126.	KB
<i>Takarodó</i>	BMN, 1909/42. (február 21.), 2.	Mágia1
<i>Dante. Canciani szoborműve</i>	VÚ, 1909/11. (március 14.), 206.	KB: <i>Szonett egy szoborra, mely az álló Dantét ábrázolja</i>
<i>Az ivó (Az alkoholista)</i>	A Hét, 1909/13. (március 28.), 214.	
<i>Halott-hozó éjek</i>	A Hét, 1909/19. (május 9.), 315.	
<i>Vis-a-vis</i>	A Hét, 1909/23. (június 6.), 381.	Mágia1: <i>Innen a szobámbul</i>
<i>Lamentoso</i>	VÚ, 1909/23. (június 6.), 482.	
<i>Terméketlen perczek</i>	A Hét, 1909/28. (július 11.), 454.	
<i>Kávéházi ballada</i>	ÚI, 1909/28. (július 11.), 27.	Mágia1: <i>Groteszk</i>
<i>Párbeszéd magammal</i>	Nyugat, 1909/14. (július 16.), 66.	Mágia1
<i>Beteg csókok</i>	Nyugat, 1909/17. (szeptember 1.), 268.	Mágia1: cím nélkül
<i>A vándor</i>	Nyugat, 1909/17. (szeptember 1.), 268.	Mágia1

<i>A lány a sötét szobába megy</i>	Nyugat, 1909/17. (szeptember 1.), 269.	Mágia1
<i>Arany-óra</i>	Nyugat, 1909/17. (szeptember 1.), 269.	Mágia1: <i>Csendes, édes aranyóra</i>
<i>Vénasszonyok nyarán</i>	VÚ, 1909/40. (október 3.), 830.	Mágia1
<i>A vicéné</i>	Izé, 1909/4. (november 5.), [2.]	
<i>Rokon borzalom</i>	BMN, 1909/294. (december 19.), 1.	
<i>Hajnali négy órákor</i>	A Hét, 1909/52. (december 25.), 857–858.	KB: <i>Reggeli áldás</i>

1910

Cím	Folyóiratközlés	Kötetközlés
<i>Hajnali bálteremben</i>	ÚI, 1910/5. (január 30.), 110.	
<i>Az alvó</i>	VÚ, 1910/5. (január 30.), 98.	
<i>Neuraszténia</i>	A Hét, 1910/13. (március 27.), 198.	Mágia1: <i>A hosszú, hosszú, hosszú éjszakán</i>
<i>Terzinák</i>	VÚ, 1910/15. (április 10.), 306.	LLE: <i>Keserű ének</i>
<i>Az aranykapunál</i>	ÚI, 1910/26. (június 26.), 649.	
<i>Az átkozott</i>	Ren, 1910/5. (július 10.), 427.	KB: <i>Az átkozott házban. Ugy fekszem itten</i>
<i>Az átkozott</i>	VÚ, 1910/32. (augusztus 7.), 662.	Mágia1: <i>Fohász csillagtalan éjjel</i>
<i>Cifra halottak</i>	Ren, 1910/11. (október 10.), 224.	Mágia1
<i>Az átkozott házban</i>	Ren, 1910/11. (október 10.), 225.	KB: <i>Az átkozott házban</i>
<i>Arany-alapra arannyal</i>	A Hét, 1910/47. (november 20.), 747.	Mágia1
<i>Kösöntyü</i>	A Hét, 1910/50. (december 11.), 794.	Mágia1: cím nélkül

Azaz 1907-ből huszonegy, 1908-ból huszonnégy, 1909-ből huszonhárom, 1910-ből tizenegy – összesen tehát hetvenkilenc, önálló cím alatt megjelent, de kötetben eddig publikálatlan verset találunk. Ismerve azonban Kosztolányi azon szokását, hogy a közös cím alatt, de vagy számmal, vagy külön alcímmel elválasztott verseit esetenként önálló költeményként kezeli a későbbi felhasználáskor, érdemes a *Fekete Vénusz* három részét három, a *Procul negotiis* és *A kórházból* két-két részét két-két önálló versnek számolnunk, így nyolcvanhárom vers az eredmény. Ebből válogat ki harmincnyet – vagyis az összes versnek kevesebb, mint a felét! – a *Mágiába*.

Hasonlóan nagy a szelekció a Tevannal történt találkozás, azaz a *Mágia* tervének első felbukkanása után is:

1911

Cím	Folyóiratközlés	Kötetközlés
Cím nélkül [<i>A kis Mariska víg leány volt</i>]	BácsH, 1911/41. (február 19.), 5.*	Mágia1: <i>Chanson</i>
<i>Kinai vers a szép évről</i>	A Hét, 1911/9. (február 26.), 134.	
<i>A kulcs</i>	VÚ, 1911/14. (április 2.), 262.	
<i>Mélyek a kutak</i>	Auróra, 1911/4. (április 8.), 6.	Mágia1
<i>Ami itt maradt</i>	Auróra, 1911/4. (április 8.), 7.	Mágia1
<i>A rokonok...</i>	VÚ, 1911/23. (június 4.), 454. [Új versek A szegény kisgyermek panaszaiából]	SZKP4
<i>Kip-kop, köveznek...</i>	VÚ, 1911/23. (június 4.), 454. [Új versek A szegény kisgyermek panaszaiából]	SZKP4
<i>A gyilkos</i>	A Hét, 1911/28. (július 9.), 442.	KB: <i>Az ellenség</i>
<i>A játék...</i>	ÚI, 1911/28. (július 9.) 34. [Új versek A szegény kisgyermek panaszaiából]	SZKP4
<i>Én öngyilkos leszek</i>	ÚI, 1911/28. (július 9.) 34. [Új versek A szegény kisgyermek panaszaiából]	SZKP4
<i>Szavak... szavak...</i>	VÚ, 1911/34. (augusztus 20.), 674.	Mágia1: <i>Csunya, piszkos reggelen</i>
<i>A rút varangyot véresen megöltük...</i>	VÚ, 1911/38. (szeptember 17.), 754. [Új versek A szegény kisgyermek panaszaiából]	SZKP4
<i>A kis kutya...</i>	VÚ, 1911/38. (szeptember 17.), 754. [Új versek A szegény kisgyermek panaszaiából]	SZKP4
<i>Úgy élünk együtt...</i>	VÚ, 1911/38. (szeptember 17.), 754. [Új versek A szegény kisgyermek panaszaiából]	SZKP4
<i>Régi szerelmes levele</i>	A Hét, 1911/42. (október 15.), 666.	Mágia1
<i>Kisvárosi fotográfia</i>	Nyugat, 1911/23. (december 1.), 921.	Mágia1: <i>Kisvárosi fotográfia</i>
<i>Panoptikum</i>	Nyugat, 1911/23. (december 1.), 922.	Mágia1
<i>Csendes, tiszta vers</i>	Nyugat, 1911/23. (december 1.), 923.	Mágia1: <i>Csendes tiszta vers</i>
<i>Mások</i>	BMN, 1911/294. (december 24.), 23.	Mágia1

* Lyozol [Somlyó Zoltán] *Vasárnapi krónika* című tárcájába illesztve, a költő nevének megemlítése nélkül.

1912²²

Cím	Folyóiratkiadás	Kötetkiadás
<i>Egy új poéta panasza a régi-régi holdhoz</i>	Élet, 1912/15. (április 14.), 489.	LLE: <i>Egy új poéta panasza a régi holdhoz</i>
<i>Levéltöredék</i>	Szalón Újság, 1912/7. (április 15.), 8.	KB: <i>Az átkozott házban</i> 3.
<i>Méz</i>	A Hét, 1912/22. (június 2.), 347.	Mágia1
<i>Pipacsos alföldi út forró délután</i>	Nyugat, 1912/13. (július 1.), 57.	Mágia1
<i>Kedves</i>	ÚI, 1912/30. (július 21.), 83.	Mágia1
<i>Déli harangszó</i>	ÚI, 1912/35. (augusztus 25.), 203.	
<i>Anyárcsa</i>	Nyugat, 1912/18. (szeptember 16.), 440.	Mágia1
<i>Akarsz-e játszani?</i>	ÚI, 1912/40. (szeptember 29.), 323.	LLE

1911-ben tizenkilenc (az első – önálló kiadású – vers február 26-án, azaz vélhetően már a találkozás után jelent meg), 1912 novemberéig pedig további nyolc, azaz összesen huszonhét vers az, amelyből tizenkettőt beválogat a kötetbe. Ebből ugyan hétnél szerepelt az *Új versek A szegény kisgyermek panaszaiból* annotáció, ami egyértelműen kizárta ezeket a szóba jöhető *Mágia*-versek köréből, de az eredmény mégis újra azt mutatja, hogy Kosztolányi a különböző folyóiratokban megjelent verseinek ezúttal is csak bő felét szánja új kötetébe.

Ez az arány még jobban eltolódik, ha azokkal a – kéziratban maradt – versekkel is számolunk, amelyet Paku Imre és Réz Pál közöl. Itt, mivel csak évszám szerepel minden vers alatt, nem lehet pontosan a kötetek megjelenéséhez vagy a Kosztolányi és Tevan találkozásához viszonyítanunk. 1907-től 1912-ig a *Szeptemberi áhítat* tizenhárom, a kétkötetes *Összes versek* gyűjtemény további három, tehát összesen tizenhat verset sorol fel (a csak az utóbbi kötetben szereplő verseket jelöltem csillaggal):

- 1907: *Fekete tornyok**; *A sárgahajú nő*; *Naenia*; *Vándorúton*; *Nyárutó*
 1908: *Viszontlátás**; *Csillagok*; *Nászi ének*
 1909: *A költő tentásüvege**; *A városban*; *Titkos jelenések*
 1910: *Sírszobor*; *Leány*
 1911: *Lámpa a sötétben*; *Az alkonyat*
 1912: *A sötét szobában*

Tisztán látszik tehát, hogy a lapkivágatokból és kéziratokból felgyűlt versmenyiség jelentős, lehetővé tesz egy mégoly szigorú válogatást is. Egy efféle válogatás

²² 1912-ből csak a novemberéig, azaz a *Mágia* megjelenéséig közreadott verseket tüntetem fel.

eredménye már a márciusi küldemény is. Kosztolányi azonban ennek postára adása után sem ül a babérjain, mint ezt a levélváltás újabb fontos pillanata mutatja majd.

„*A legjobb dolgaim*”

Kosztolányi válogatásának, mérlegelésének igényességéről a legtöbbet talán az a levele árulja el, amelyet 1912 júliusában, a korrektúra-küldemény kommentárjaként írt Tevannak. Először a kompozícióról intézkedik: „[a] versek rosszul voltak összeállítva. Most megállapítottam a végleges sorrendet, a verseket kék ceruzával megszámoztam, ezen semmi esetre se változtatok.”²³ Ezután a már elküldött versek újramustrálásáról ad hírt:

Utólagos átolvasás után három verset: *A kabaré nagyhete*, *Szonett a szoborra*, amely az álló Dantét ábrázolja és az *Alkoholista* címűt, mint a kötetbe nem valókat, kivettem, ezek *semmiképp* se jönnek a könyvbe, a korrektúrájukat nem is küldöm el.²⁴

Az persze kideríthetetlen, hogy Kosztolányi milyen megfontolások, benyomások szerint szortírozta a rendelkezésére álló versanyagot, először márciusban, utóbb júliusban. A fenti korpusz vizsgálata mégis lehetővé tesz néhány erősebb vagy gyöngébb, de egzakt módon egyaránt bizonyíthatatlan felvetést. A konkrét alkalomra írt *Prológ a szabadkai filharmonikusok első hangversenyére* vagy az eleve annotációval jelzett *Kisgyermek*-versek be nem válogatása magától értetődőnek tetszik. Emellett hipotézisként feltehető, hogy a leendő kötet atmoszférateremtő jellegének érdekében – kevés és fontos kivétellel – mellőzi a konkrét szcenikájú verseket (*A vicéné*; *Hajnali négy órakor*; *Kórházból*), amelyek a *Négy fal közöttben* még jellemzők voltak. Ezt a szándékot igazolhatja, hogy *A velencei temetőben* című verset „elhelytelenítve”, *Az ismeretlen, végtelen temetőben* címen teszi be a kötetbe. Számos E/2 vagy T/2, megszólító költemény is kimarad (*Miért?*; *Kolduló énekek*; *Lamentoso*; *Terméketlen percek*; *Terzinák*) – ez esetben azonban inkább a ritkítás szándéka vethető fel, hiszen több megszólító vers be is kerül a kötetbe (*A vándor*; *Aranyóra*; *Mélyek a kutak*; *Panoptikum*; *Ami itt maradt*). Elmaradnak a naiva típusú leányalakot középpontba helyező művek (*Zongora-dal*; *Szellők zenéje*; *Holdsugár-szonáta*; *Fehér temetés*; *Kolduló énekek*) és – *A vándor* kivételével – a krisztusi alakot vagy sorsot tematizáló versek is (*Húsvéti himnusz*; *A kabaré nagyhete*). Több olyan vers akad a fiókban, amelyik erősebb tematikus vagy hangulati átfedést mutat (*Hajnali csók* kontra *Boszorkányos este*; *Reggeli kísértet* kontra *Farsangi mámor*; *Halott-hozó éjek* kontra *Őszi éjszakák*;

²³ KOSZTOLÁNYI, *Levelek – Naplók*, i. m., 232.

²⁴ *Uo.* (kiemelés az eredetiben)

Hajnali bálteremben kontra *Síppal, dobbal, nádihegedűvel; És néha úgy beszélek már magamról* kontra *Párbeszéd magammal*), a választás közöttük szintén szerepelhetett Kosztolányi szempontjai között. Ezekre az átfedésekre talán érdemes egy konkrét példát is említeni:

egy idegen jött, fázva és setéten,
 cselédlámpással reszkető kezében,
 és nesztelen egy üres székre ült.
 (Az őszi vendég – A vendég)

S a zárt kapun bejő egy szörnyű férfi,
 fehér a leple – még nevünk se kérdi –
 ágyunkra ül s beszélni kezd velünk.
 (Lefekvés után)

Végül kimaradnak a megint konkrét, didaktikus szerepversek is (*Hét lusták éneke; A nyílvesző dala*) – megmarad viszont *A lámpagyújtó*.

Ezeket mérlegelve játszhatunk el a gondolattal, hogy a három száműzött versből kettő a konkrét scenika (*Dante: Canciani szoborműve; A kabaré nagyhete*), utóbbi a Krisztus-téma szűkítése, *Az alkoholista* pedig a – ha nem is derűs, de poentírozó – humoros zárata miatt ítéltethetik kihúzásra:

csak azt sajnálja, hogy a földgolyó
 nem egy pohár - tűznedvvel lángoló
 hogy azt is, azt is kihörpintené.

De természetesen nem a – többé vagy kevésbé erőszakoltnak ítéltető – konkrét magyarázat az érdekes, hanem annak látványos bizonyossága, hogy Kosztolányit erős egyéni megfontolások vezették a szerkesztés során. Két új vers beillesztésére is kéri a kiadót, és ezt az alábbi megjegyzéssel teszi:

Úgy az első, mint a második ciklusba egy-egy új verset illesztettem bele. Mégpedig az első ciklusba: a *Méz-t* (2. szám), a második ciklusba: *Pipacsos alföldi út forró délután* (20. szám). Ezeket szíveskedjék kiszedni, *okvetlenül felvenni a könyvbe*, mert a legjobb dolgaim.²⁵

Ehhez annyit érdemes hozzátenni, hogy Kosztolányinak a táblázat tanúsága szerint április elején is jelent meg két verse, az *Egy új poéta panasza a régi-régi holdhoz* (ezt majd a *Lánc, lánc, eszterláncba* illeszti bele) és a *Levéltöredék* (ezt pedig a *Kenyér és borba*) – azaz legfrissebb költeményei közül sem javasol automatikusan mindent a kötetbe. A versek ciklusba rendezésének szándékáról is számot ad: „Az egyes ciklusoknak *nincs címük*. Egy üres lap választja el őket egymástól. Aztán a következő lapon az első vers – *cím helyett* – *KURZÍV* betűkkel jön, *cím nélkül*.”²⁶ Mindezek az

²⁵ *Uo.* (kiemelés az eredetiben)

²⁶ *Uo.* (kiemelés az eredetiben)

utasítások nemcsak erős tudatosságról és a szerkesztés nagy műgondjáról tanúskodnak, de a ciklus-elv kötetszervező jelentőségéről is. A *Mágiát* Kosztolányi három ciklusra bontja. Ezeket tehát nem külön címek, hanem egy-egy, mottóként is felfogható, címtelenített vers különíti el – tipográfiaiailag is látványosan – egymástól.

Az elsőnek, amelyet az *Úgy félek, hogy ezt a homályos, ódon* kezdetű vers vezet be, a bánat a kulcsszava. Ez a „virágtalan bánat” (*Méz*) nem csupán hangulat, hanem képesség, a mulandóság, az élet jelene mögötti állandó semmi látásának adománya, amely egyszerre teszi magányossá, önnön végzetébe zárttá a lírai alanyt, és kapcsolja össze őt a többi, életbe feledkező emberrel. Voltaképpen ennek a két iránynak a változtatása ritmizálja a ciklust. A magukra zárt, E/1 versek sorát (*Méz; A hosszú, hosszú, hosszú éjszakán; Arcom a tükörben; Gyűlölöm magamat; Takarodó*) először a hangsúlyosan E/3-ban mozgó *Ami itt maradt* töri meg, hogy azután az *Órák* T/1 és a *Mért nem beszéltek én halottjaim* T/2 megszólításában teljesebben ki, és a magába fordulás alaphangjához is játékos, párbeszéd formában kanyarodjék vissza (*Párbeszéd magammal*). A T/1 *Hódolat a halálnak* megint a közös sorsot hangsúlyozza, viszont a *Mások* T/3 szerkezete a zárlatban megint az *Én*-re csap vissza. Ez az *Én* azután bolyongani kezd: először élete mostani helyszínén (de konkrétumokra csak a kávéház emlegetésével utalva) a *Groteszkben*, utána – az anya és a hazatérés játékba hozásával – a gyerekkori környezetben (*Koporsó és bölcső közt*), afféle összegzőképpen pedig *Az ismeretlen, végtelen temetőben*, végül *Hetedhét-ország* felé indul el. A ciklus zárlata valamelyest keretversként is értelmezhető, a fényhozó figurája hasonló a régi bánatörző és mézszüretelő figurához, de itt külön nyomatékot kap a többi emberrel megvalósult, T/2 interakciója is.

A második ciklus bevezető szonettje a művészet bódult, mákonyos állapotát rögzíti. Mintha az 1933-as, rímhez zengett dicshimnusz gondolatait előlegezné meg versben, a rím mint eszköz helyett a költői mesterség egészére vonatkoztatva:

A rím rendeltetése az, ami a zsongító szereké, a feketekávéé, a szeszé, a dohányé, a mérgeké, amelyekkel a költők alkotás közben gyakran élnek, hogy fokozzák munkaképességüket. Bölcs emberek intenek bennünket, hogy ez öncsalás. A dohányzás szakadatlanul foglalkoztatja szájunkat, nyelvünket, orrunk szaglóiidegeit, szemünket, kezünket. Ha azt a sok erőt, gondot, tevéstevést, melyet a dohányzásra pazarlunk, az írásra fordítanánk, sok hasznát látnók. A feketekávé, meg a többi mérgekre fölcsigázza képességünket, de aztán ellankasztja. Vajon igazuk van-e ezeknek a bölcseneknek? A maguk józan, gyakorlati szempontjából igazuk van. Egy magasabb szempontból, a teremtő művészet szempontjából azonban nincs igazuk. A költészet még ma is atyafiságot tart az ősnépek vallásával s a költők mestersége egy a varázslók mesterségével. Pythia, Apolló jósnője babérleveleket rágott, háromlábú széken kuporgott, gőzökkel kábította magát. A bacchánsnők mérges borostyánlevelektől révültek el. Aegirában a Föld papnője bivalyvért ivott, hogy jós-

tehetségét növelje. Indiában a papot csak akkor szállta meg Káli istennő, ha egy kecske frissen elmetszett torkából szürcsölte ki a vért. Jávában tömjéntől részegülnek meg a bűvölők-bájolók. Ugandában pipától, Kongóban zenétől és táncától, szédületesen gyors, ütemes körforgástól, s mindenütt azt tapasztaljuk, hogy ezek a hibbant lények, akik – tisztesség ne essék, szólván – a költő ősei, szabadulni igyekeznek az értelmi ellenőrzésétől, a külső figyelem görcsétől, hogy figyelni tudjanak bensőjükre, arra, ami fontos. Ha figyelni akarunk, akkor rendszerint nem tudunk figyelni. Arra figyelünk, hogy figyeljünk, s így csak erőlködünk. Lazítani kell tehát a figyelmet, teljesen elveszteni, hogy teljesen visszanyerjük.²⁷

Ennek – a kötet címét is magyarázó – bódulatnak pillanatképeit kínálja a második ciklus, általában E/3-ban, és szabálytalanul, de következetesen variálva a vidéki és a nagyvárosi hátteret. A kötet egyetlen, helynévvel annotált verse, a *Kisvárosi fotográfia* – ami majd át is kerül *A szegény kisgyermek panaszaiba*, miközben itt is megmarad – ugyanabból az otthoni világból indít, amelytől az előző ciklusban elkészöntünk, és még a második, a vonatvers is szoros kapcsolódást mutat ezzel – az elutazás élménye mintha a *Kisgyermek*-ciklus nyitóversének helyzetét is megidézné. A *vendég* a növényi rekvizitumokkal talán az utolsó pillantás a vidékre, az *Innen a szobámbul* kisfilmje már jellemzően városi közegben játszódik, de ezúttal mintha eme titokzatos vendég nézné, más környezetben, az először boldog, de pillantásától lassan megfagyó embereket. Megint egy helyhez nem köthető, az ősz tematizáló közjáték (*Panoptikum*) következik, és ennek folytatásaképp ugyanez az ősz, megint jellemzően a városban (*Ó a rémséges őszi éjszakák*), és ezt mintegy lezárja, halállal pecsételi meg a *Vers a leányról, akivel éjjel után találkoztam*. Az *Áprilisi eső* (jelentős szövegmódosítások után ez is *A szegény kisgyermek panaszaiban* köt majd ki) ritka idilli hangütésére ugyanannak a vidéki világnak temetői rémképe, a *Cifra halottak felel* – és mintha a törekeny idill halálba dermedését véglegesítené, tézis és antitézis szintéziseként, a *Vénasszonyok nyarán*. És máris vissza a városba, ahonnan és ahová a *Síppal, dobbal, nádi hegedűvel* infernója indul és érkezik. A rákövetkező két vers (*Árnyak találkozója; Köd előttem, köd utánam*) helyszíne – az elhagyott színház és a decemberi, karácsonyváros utca – ugyanúgy lehet vidéki, mint városi, a hangsúly ezúttal mintha a nyár-tél ellentétén lenne, amely ellentétet az elhagyatottság, elmúlás rettenete teszi azonossággá. Végül a *Chanson*, amelyről Somlyó Zoltán cikkéből tudhatjuk akár, hogy egy szabadkai élményen alapszik, egy újabb halállal válaszol a hídon látott leány sorsára. Jellemzően eltérő helyszínek, évszakok azonos hangulata és titka jelenti talán e ciklus szobautazásának mindent átfogó tartalmát.

A harmadik mottóvers újdonsága a csók mint záróaktus. A bánatával magányos költő szerelemversei kapnak helyet ebben a ciklusban. A *Csendes, édes aranyóra* a

²⁷ Kosztolányi Dezső, *A rím bölcselete* = K. D., *Ábécé*, Bp., Nyugat, é. n., 157–158. A könyv jegyzetében az eredeti megjelenés, oldalszám nélkül: P[esti] H[írlap] V[asárnapja], 1933. augusztus 27.

barna kedves szépségét szegezi szembe az idő múlásával. A *vándor* E/2-ben beszél egy leányhoz, akitől elszakadva zuhan az E/1 megnyilatkozóra a magány. Ez a magány már mint alapélmény jelentkezik a *Fohász csillagtalán éjjelben*, aminek szenvedését még tetézi a szerelemre gyúló leány fantáziaképe *A lány a sötét szobába megy* című versben. Kettejük távolságát nyomatékosíthatja akár a *Boszorkányos este*, míg az E/2 *Rózsaszüretben* az eddig passzív távollét a női alak *femme fatale*-lá formálásával aktív, meddő küzdelemmé válik, ami ismét az elveszett idill erősen stilizált képeibe torkollik az *Arany alapra arannyal* E/3 soraiban. A „messze szerető” gyászolása a *Csunya, piszkos reggelen* öngyilkosság-terveinek oka – a terv persze ugyanúgy lebegtetve marad, mint a *Pipacsos alföldi út forró délutánban* történt. Mégis, a halottjait némán temető anya mintha egy ilyen folytatást is megengedne, úgy pedig akár erre válaszolhatna a *Kedves*, a szeretett leány halálának víziójával, és valamely földöntúli találkozásukat szentesítené a *Régi szerelmes levelének* leány-szerelemtől Isten-szerelemig ívelő vonalvezetése. Az elmúlás feletti néma értetlenség verseként is értelmezhető a *Mélyek a kutak*, míg a kötet záró verse a haláltudat minden misztikus rezdülését végigélt, de túl is élt költőnek immár az élet felé fordulását sugallaná, a *Kisgyermek*-ciklus meztelenségével éppen ellentétes értelemben vett meztelenséggel – ami ott a halálnak kiszolgáltatott ember állapota volt, itt a mégis életet hirdető ember győzedelmévé válik.

Akár elfogadjuk, akár elutasítjuk a versek szorosabb, szinte forogatókönyvszerű kapcsolódását firtató magyarázatot, a három ciklus tematikus különbségei szembetűnők. Összegzésül annyit mindenképpen érdemes leszögeznünk, hogy – ha a válogatás és szerkesztés szempontjai egyértelműen nem rekonstruálhatók is – az igényesség és az aprólékos gondosság nem elvitatható Kosztolányitól a *Mágia* olvasásakor.

A melléktermék kérdéséhez, a versmegjelenések sorrendjét nézve, még azt is érdemes hozzáfűznünk, hogy mire – 1909 augusztusában – először fölmerül *A szegény kisgyermek panasza*inak ötlete,²⁸ a leendő *Mágia* kötetnek már huszonnégy verse, azaz több mint a fele megjelent különféle folyóiratokban. Azaz innen nézve sem tekinthetjük a *Mágia* egészét a nevezetes ciklus megírása közben létrejött melléktermékeknek. Sőt, az önálló cím alatti, külön ciklusokba sorolt versek kompozíciójának a *Négy fal közöttre*, az *Őszi koncert – Kártyára* és a *Mágiára* érvényes szerkesztői elvét megfontolva inkább azt mondhatnánk, hogy maga *A szegény kisgyermek panasza* tekinthető egy kiemelkedően sikeres, később folytatást is indukáló mellékterméknek, intermezzónak a lírai életmű 1924-ig tartó szakaszában.

²⁸ „Néhány nagy dolgot írtam – többek közt egy összefüggő lírai-epikai elbeszélést – versekben – a gyerekkoromról – s ennek és a többinek igazán örülök.” – írja 1909. augusztus 14-én Kosztolányi Csáth Gézának. KOSZTOLÁNYI, *Levelek – Naplók, i. m.*, 191.

Excelsior r.t.

A versek kompozíciójának kérdésében további bizonytalanságot szülhet, hogy az 1920-ban megjelenő második kiadás, ha a kötet összetételén nem is változtat, a versek sorrendjén azonban igen – ellentmondva ezzel Kosztolányi 1912-es kívánalmának. A változtatás a harmadik ciklust érinti, amelynek végén két vers cserél helyet egymással.

<i>Mágia1</i>	<i>Mágia2</i>
<i>Anya arca</i>	<i>Anya arca</i>
<i>Kedves</i>	<i>Mélyek a kutak</i>
<i>Régi szerelmes levele</i>	<i>Régi szerelmes levele</i>
<i>Mélyek a kutak</i>	<i>Kedves</i>
<i>Csendes tiszta vers</i>	<i>Csendes tiszta vers</i>

Melyik sorrendet tekintjük érvényesnek? A Tevan–Kosztolányi levelezés a *Mágia1* sorrendjét valószínűsíti. Tevan ugyanis 1920. május 27-én ezt írja Kosztolányinak: „A *Mágia* és *Mák* kötetekről nem küldök korrektúrát, mert nyomtatott kéziratról szedjük, s így garanciát vállalhatok arra nézve, hogy hiba nem csúszik e könyvekbe.”²⁹ Úgy tűnik, a kiadó mégsem állt a szavának, és – néhány egyéb, apróbb eltérés mellett – ez a sorrendcsere volt maga-bízásának a következménye. Kosztolányi viszont, ha ekkor nem is volt köze e változáshoz, *Őszegyűjtött költeményeinek* összeállításakor – amikor a *Mágia2* kivágatából készíti el az első korrektúrafordulót – meghagyja ezt a sorrendet. Hogy ez figyelmetlenség vagy tudatos döntés kérdése, mára kideríthetetlen.

A *Mágia* második kiadásának sorsa ugyanaz, mint a *Négy fal között* harmadik és a *Mák* második kiadásáé. Hosszú vita kezdődik 1925-ben az eladhatatlan raktárkészlet miatt, amit Kosztolányi a kötetek igénytelen kiadásával, Tevan pedig Kosztolányi áldatlan politikai szerepvállalásának következményeivel magyaráz. 1931-ben azután a kiadó ennek a készletnek az értékesítéséhez köti szerződésük likvidálását, ami lehetővé tenné a költőnek, hogy a Tevan-kötetekben megjelent verseit is beleszerkessze költeményeinek – ekkor még a Geniusnál tervezett – gyűjteményes kiadásába. A huzavonának egy szerencsés fordulat vet véget. Tevan 1931. november 4-én közli Kosztolányival, hogy

a kiadásomban megjelent verseskönyveit sikerült partie áron eladnom. Az elért ár annyira alacsony, hogy a befektetett tőkének még a kamatját sem kapom meg tulajdonképpen, mindazonáltal régi barátságunk lebegett szemem előtt, mikor ezen üzletet megkötöttem. Az volt a célom, hogy Ön újból szabadon rendelkezessék a könyvek jogai fölött.³⁰

²⁹ Tevan Andor levelesládájából, i. m., 172.

³⁰ Uo., 201.

Az elválás tehát barátira sikeredik, és ez alighanem annak a harmadik érintettnek az érdeme, akinek piros betűs beköszöntőjét a *Mágia* második kiadásának sok példányában olvashatni:

Szokatlan jelenség, hogy egy gyáripari vállalat termékeit minden fölösleges kéz mellőzésével juttatja el a vevőhöz. Ezen könyv felajánlásával is demonstrálni akarjuk, hogy közvetlen kapcsolatot keresünk Önnel. Amidőn kérjük Önt, hogy szenteljen ez alkalommal csak egy pillanatot is törekvéseinknek, egyben kívánunk Önnek boldog és kellemes karácsonyi ünnepeket.

Békéscsaba, 1931. december hó.

Excelsior Harisnyagyár r.t.

Nagyon finom és tökéletes kötet – mindkettő?

„Nagyon finom és tökéletes kötet mindkettő”³¹ – Kosztolányi eredeti mondata még a *Mágia* első és *A szegény kisgyermek panasza*inak negyedik kötetéhez hivatott kedvet csinálni Tevannak 1912 márciusában. Itt és most – megváltoztatott központozással – a *Mágia* eredeti és az *Összegyűjtött költemények*ben megvalósított változatára vonatkoztatom. Kosztolányi ugyanis 1935-ös, gyűjteményes kötetében több régi verseskönyvének anyagát szűkíti, a tárgyalt verseskönyvét elég radikálisan: a negyvenhat versből mindössze tizenkilencet hagy meg.³² A *Mágia* kritikai kiadásának összeállításakor, csak az *ultima manus* elvét követve, jogos lenne tehát azt a határozott útmutatást követni, amelyet Lengyel András fogalmazott meg:

A Kosztolányi „összesek” mai fölépítése megváltoztatandó. A majdani kritikai kiadásnak ugyan célszerű lesz a szigorú időrendet követnie, ám a mai „összesek”-nek a „törzsanyagát” a Révai-féle 1935. évi összegyűjtött verskötet anyaga kell hogy képezze. Kosztolányi, élete vége felé, betegen, már *számadásra* készülve (erre utal a *Számadás* ciklus megkomponálása is), ezt a szöveganyagot akarta költői életművéként fölmutatni. Amit korábbi köteteiből kihagyott, az ítélete szerint nyilván kihullott a rostán. Ehhez a törzsanyaghoz kell kapcsolódnia a kötet lezárása és a költő halála között keletkezett „utolsó” verseknek. E két rész együtt alkotja az életmű – szerzői intenciók szerinti – javát: azt, amit a költő pályája végén is vállalt. Minden egyéb versét csak ezt követően, egyetlen, szoros időrendben adva kell fölvonultatni.³³

³¹ KOSZTOLÁNYI, *Levelek – Naplók, i. m.*, 229.

³² Legalábbis a *Mágia*-ciklusban. Mint már említettem, két verset áthelyezett *A szegény kisgyermek panasza*iba.

³³ LENGYEL András, *Kosztolányi Dezső 1935. évi „összegyűjtött költeményei”-nek keletkezéstörténetéhez*, Irodalomismeret, 2004/3, 112. (kiemelés az eredetiben)

Esetünkben azonban, figyelembe véve, hogy a szerkesztőnek is kiváló Kosztolányi 1935-ben nem egy újabb *Mágia*-kiadást, hanem *Összegyűjtött költeményeket* állított össze, tehát egyfelől az egész életmű nagy súlypontjait kívánta nyomatékositani, másfelől – feltehetően – a kiadói elvárásokra is tekintettel kellett lennie, merőben más szempontokat érvényesített, mint amikor utoljára, 1920-ban, a *Mágia* kötetet szerkesztette egybe, mégis indokoltnak tűnik valamelyik korábbi, negyvenhat verset tartalmazó kötetkiadást tekinteni alapszövegnek. A kettő közül pedig indokoltabbnak a második kiadást, amelynek lapjait külön-külön felragasztotta és egytől negyvenhatig megszámozta, hogy a csonka változat elkészítésekor arra támaszkodják. Felmérve tehát egyfelől az eredeti szerkesztés szigorú és gondos munkáját, a cikluskompozíciót, másfelől a redundáns szövegközlést és annak terhét is, hogy nyelvileg-stilisztikailag a tizenöt évvel korábbi változat kerül a kritikai kiadásba, érdemes a *Mágia* második kiadása mint alapszöveg mellett dönteni – közölve természetesen az *Összegyűjtött költemények* összes eltérését, sőt annak teljes *Mágia*-blokkját mellékletként befényképezve a könyvbe. Meggyőződésem szerint minden, könnyen felrögzíthető hátrányával együtt is ez a megoldás viheti legközelebb az olvasót a köteten a megkomponálásakor sokat töprengő, azt nagy invencióval egybeszerkesztő Kosztolányinak eredeti szándékához.

ZSOLT GYŐREI

From the Orangerie to the Hosiery
Notes on the Critical Edition of Mágia

Mágia, one of Dezső Kosztolányi's lyrical works, was first published in 1912 by Tevan Printing-House. With a few minor changes the book was published again in 1920, and finally in 1935 as a part of the *Collected Poems*, in which the poet chose to feature only 19 of his poems instead of the original 46. The study focuses on the complete 46-poem-long version, and offers an insight of the creation, composition and reception of the volume. The aim of these aspects are to explain the editorial decision behind the soon-to-be-released critical edition, which is questioning the validity of the abridged edition: the *ultima manus* principle cannot be validated because of the last edition's abbreviated nature. The study argues that the second edition should have a privileged position over the last edition of 1935.